

KÜRESELLEŞEN ÇALIŞMA HAYATINDA KADININ ROLÜ

Büşra SAĞLIK*
Hacer Yeliz ÇELİK**

Geliş Tarihi: 14 Mayıs 2018

Kabul Tarihi: 27 Ekim 2018

ÖZET

Geçmişten günümüze kadar, istihdam ve işsizlik her zaman önemli bir toplumsal sorun olarak görülmektedir. Toplumsal refahı sağlamak için istihdam ve işsizlik sorununun çözülmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle kadın emeğinin çalışma hayatına katılması, ülkelerin kalkınması açısından kritik rol oynamaya başlamış ve stratejik adımların atılmasına zemin hazırlamıştır.

Bu araştırmada, çalışma hayatında kadının geçmişten bugüne yaşadığı değişim ve küreselleşme bağlamında çalışma hayatında yaşanan dönüşümün emek piyasasındaki rolü ele alınmaktadır. Kadınların emek piyasalarında yer almaları, kadının özgüveninin artması, yaşam şartlarının iyileşmesi, kadının toplumsal açıdan değerinin artması, ekonomik kalkınmanın sağlanması gibi birçok açıdan yüksek fayda sağlaması mümkündür. Bununla birlikte, emek piyasasında kendini kanıtlayan kadın çalışanların, başarılı olacaklarına dair inançlarının artırılmasıyla ülkelerin refah seviyelerinin de yükselmesi desteklenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çalışma Hayatı, Küreselleşme, Kadın

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD, busrasaglik93@gmail.com

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD, haceryelizcelik@gmail.com

THE ROLE OF WOMEN IN GLOBALIZING WORKING LIFE

ABSTRACT

Employment and unemployment has been seen as a social problem from the past to the present. To provide social welfare, it is crucial to solve the employment and unemployment issues. Participation of woman labor to the job of work has played a critical role in the development of the nations and prepared a suitable ground for strategic steps.

In this study, labor concept, the importance change of woman labor in working life by now and role of the transformation in working life in the context of globalization over labor market have been studied. Involvement of women in the labor market has many benefits such as women's self-reliance increasement, life standards amelioration, social appraisal of women and economic development. With all these, heartening of women can result to provide social welfare these is can be supported.

Keywords: Working Life, Globalization, Woman

GİRİŞ

Çalışma, bireyin bir ücret karşılığında emeğini sunması anlamına gelmektedir. Çalışma faaliyetleri, ilk çağlardan günümüz bilgi toplumuna kadar gelen uzun bir sürece sahiptir. İlk çağlardaki toplumlarda çalışma, insanların hayatta kalabilme ve fiziksel ihtiyaçların giderme hususunda gerçekleştirdikleri avcılık ve toplayıcılık ile ilgilidir. Feodal dönemde çalışma, üretim faktörlerine bağlı olarak gerçekleştirilen faaliyetleri ele almaktadır. Tarım toplumunda çalışma, fiziksel ihtiyaçların giderilmesi amacıyla ve çalışma gücünde olan aile fertleri ile gerçekleştirilen bir etkinliği ifade etmektedir. Sanayi döneminde ise, daha önce ev ve evin uzantısı olan yerlerde çalışma faaliyetleri gerçekleştirilirken artık ev ve iş yaşamı tamamen birbirinden bağımsız hale gelmiştir. Sanayi döneminde iş bölümü, üretkenlik, sermaye ve rekabet gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi sonrasında teknolojik gelişmelerle birlikte bilgi toplumuna geçiş başlamış fabrika ve üretime bağlı ekonomik sistemden hizmet ve bilgi ağırlıklı üretim sistemine geçiş başlamıştır.

Teknolojik gelişmeler sonucunda küreselleşme kavramı ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, dünya çapında ekonomilerin ve toplumların bütünleşme süreci olarak görülmektedir. Bilgisayar teknolojisinin gelişmesi, bilgi paylaşımı, iletişimin hız kazanması ve ulaşım imkânlarının ucuzlaması sonucunda küresel boyutta üretim ağı ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişmeler sonucunda üretimde artış meydana gelmiş ve 1970'li yılların ortasından itibaren piyasalar ülke sınırlarını aşarak çok uluslulaşmaya başlamış ve ülkeler de bundan dolayı ticari serbestleşme için gerekli önlemleri almaya başlamışlardır. Küreselleşmeyle birlikte Fordist üretim tarzından esnek üretim tarzına geçilmiştir. Esnek üretim tarzı, büyük işletmelerden küçük işletmelere doğru bir dönüşüme neden olmuştur bu durum sendikaların gücünü zayıflatmış ve insan kaynakları yönetimine doğru bir geçiş yaşanmıştır. Küreselleşme sonucu meydana gelen esnek çalışma, kadın istihdamını da olumlu yönde etkileyerek kadının emek piyasasında daha fazla yer almasına neden olmuştur. Bunun yanında esnek çalışma modelleri kayıt dışı istihdamı da arttıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte kadınların işgücüne katılım oranları artış göstermiş olsa bile, bu işler genellikle düşük ücretli, sosyal güvencenin

Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü

yetersiz olduğu işlerdir. Küreselleşme sonucu istihdamdaki yapısal değişimler, kadın işgücü esnek ve maliyeti az olduğundan dolayı daha çok tercih edilerek, kadınlar alternatif işgücü olarak görülmekte ve kayıt dışı emek piyasalarında istihdam edilmektedir. Kadının emek piyasasına girişi önünde bazı engeller bulunmaktadır. Bu engeller; ekonomik, sosyal ve demografik şekilde sıralanmaktadır. Ekonomik engeller; düşük eğitim ve beceri seviyesi, vasıfsız işlerde istihdam edilme, emeklilik hakkının kazanılmasının zorluğu gibi engellerdir. Sosyal açıdan engeller, kadına layık görülen roller, cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal baskı olarak ifade edilmektedir. Demografik engeller ise; evlilik, anne olma, kırdan kente göç şeklinde ifade edilebilir.

1. Çalışma Kavramı Ve Kadının Sesi**1.1. Çalışma Kavramı**

İnsanın çalışma hayatı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Çalışma kavramı, dil bilimciler açısından ele alınacak olursa eski Yunanlılar ve Romalılarda “acı”, “yorgunluk” ve “zahmet” anlamlarını ifade etmektedir (Tutar, 2007: 119). Bu çerçeveden ele alındığında çalışma, oldukça zor bir süreçtir; ancak emeğin kazanılmış hakkı olan ücret ve boş zaman (izin) açısından değerlendirildiğinde insana haz veren bir süreç olarak ifade edilebilmektedir. Hem kültürel hem de kişisel eylemlerle meydana gelen ilkel toplumdaki planlı topluma geçiş süreci olarak ele alınan sosyal değişimin de en önemli unsurlarındandır. Aynı zamanda çalışma, eyleme geçmek, meydana getirmek, sunmak ve hem fiziki hem de zihni bir gayret ve emek aşaması olarak da ifade edilmektedir. Başka bir açıdan ele alındığında ise çalışmak için sarf edilen bu gayretin ve emeğin belirli bir hedefe özgü olmasının yanında ölçülülük özelliği de aranmaktadır (Yüksel& Ören, 2012: 37-38).

Dar anlamda ele alındığında çalışma; kişilerin belirli bir ücret karşılığında emeğini sunmasıdır. Geniş anlamda ele almak gerekirse, çalışma, insanın tüm hayatı ve sosyal etkinliklerini kapsayacak şekilde aile içindeki ücretsiz ev içi emeği, tarımda veya diğer kesimlerde hukuki

dayanağı olmadan kayıt dışı olarak meydana getireceği tüm faaliyetler çalışma olarak kabul edilebilmektedir. Örneğin, bir çocuğun evde ailesine maddi destekte bulunması için odun kırması, su satması veya ayakkabı boyacılığı yapması, ev hanımının ev işlerini yapması ya da erkeğin ürün elde etmek için bahçeyi çapalaması her ne kadar kayıtlı veya kanuna uygun olmasa da çalışma olarak ele alınmaktadır (Güllüpinar, 2016: 59).

Çalışma, toplum bilimi veya sosyo-psikolojik açıdan, iş ve sosyal ortam etkileşimi ve bu etkileşimin emeğin başarısına olan katkısını araştırmaktadır (Yüksel& Ören, 2012: 39). Çalışma kavramı iş hukuku açısından ele alınacak olursa, diğer taraf için maddi değeri olan her türlü edimlerdir (Sümer, 2004: 35). Tarih öncesi toplumlarda çalışma, insanın yaşamsal ve fiziksel gereksinimlerini gidermek amacıyla gerçekleştirilen, avcılık ve toplayıcılık biçimindeki davranışlarını ele almaktadır. Feodal dönemde ise, özgür bir hareket şeklinde yürütülen çalışma, orta çağın feodal yapısında, üretim faktörlerine tabi olarak gerçekleştirilen bir faaliyete dönüşmüştür. Tarım toplumunda çalışma, fiziksel gereksinimlerin giderilmesi amacıyla ve çalışma kabiliyetinde olan aile fertleri tarafından gerçekleştirilen bir etkinlik olarak gerçekleşmiştir (Tutar, 2007: 119-120). Sanayi döneminde ise, ev ve iş yaşamı derin bir şekilde birbirinden kopmuş, teknolojik iş bölümü zorunlu bir hal almış, üretkenlik, sermaye ve rekabet gibi ifadeler ortaya çıkmıştır. Son olarak sanayi devrimi sonrası bilgi toplumuna geçiş yaşanmış, ağır endüstri, fabrika ortamı ve üretime bağlı ekonomiden hizmet ve bilgi ağırlıklı üretim sistemine doğru bir geçiş gerçekleşmiştir (Demir, 2018: 2).

1.2. Kadının Sesi

İnsanlığın doğuşundan itibaren varlığını koruyan çalışma kavramı çerçevesinde kadınlar nitelik gerektirmeyen vasıfsız işlerde yer alırken günümüzdekiyle aynı anlamda kadınların iş hayatına atılımı 18. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir. (Yılmaz, Bozkurt & İzci, 2008: 91). Uygurluktan günümüze kadar geçen aşamada ki zaman diliminde kadının ekonomik durumu gözlemlendiğinde; sanayi öncesinde kadının sadece ev işlerinde aktif olmadığını fakat daha çok tarımsal faaliyetler, tekstil, mandıra yönetimi gibi aile içi işlerde de aktif olduğu görülmüştür. 19. yüzyılda ise kadınlar, bazen eşleri ile bazen de eşleri olmadan pansiyon ve dükkânları

Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü

yöneterek çalışma yaşamına girmişlerdir (Durmaz, 2016: 38). Sanayileşmeyle birlikte kadının toplumsal konumunda değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Sanayi öncesi dönemde vazifeleri sadece ev işi ile kısıtlı olan kadın, sanayileşme ile birlikte ev dışı işlerde de çalışmaya, resmi alanlara girmeye başlamıştır. Sanayi ve hizmet sektörünün gereksinim duyduğu emeği üretmek için çaba gösteren kadın, gerçekleştirdiği iş neticesinde artık ücret almaya başlamıştır. Sanayi Devrimi, ilk kez ücretli kadın emeği kavramının ortaya çıkmasına katkı sağlayan tarihsel süreçteki en önemli gelişim olarak ele alınmaktadır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse 19. yüzyılda özellikle İngiltere olmak üzere, birçok Batı Ülkelerinde toplam işgücü miktarının önemli bir kısmını kadınlar oluşturmuştur (Gökkaya, 2014: 373). Kadının ilk defa emeğini bir parasal karşılık neticesinde sunması, Sanayi Devrimi ile gerçekleşmiştir. Sanayi döneminin şartlarına göre çalıştırılan kadın, ağırlaşan ekonomik şartlar sonucunda güçsüz sınıfı oluşturmuştur.

Sanayi devriminden sonra dokuma sektöründeki gelişmeler ile kadın istihdamı artmış, makinelerin, iş bölümünün ve uzmanlaşmanın sağladığı kolaylıklar dokuma sektöründe kadınların erkeklerden daha çok başarılı olmasına neden olmuştur. Bu dönemde kadınlar düşük ücret ve ağır çalışma şartları ile karşılaşmıştır. Ancak, 1850'lerden itibaren liberal devlet anlayışında ortaya çıkan değişimle müdahale eden ve katılım sağlayan devlet anlayışına geçilerek kadının karşılaştığı ağır çalışma şartları giderilmeye çalışılmıştır (Gökkaya & Kocacık, 2005: 197-198).

I. ve II. Dünya Savaşları'nda, erkeklerin savaşa katılmaları nedeniyle çalışma hayatında kadınlar daha fazla yer almıştır. Günümüzde ise dünya nüfusunun %49,7' sini kadınlar oluşturmakla birlikte, kalkınmanın gerçekleşmesi için kadının emek piyasasına girişi özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından önem arz etmektedir (Demir, 2014). I. ve II. Dünya Savaşı arasında gerçekleşen 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın neden olduğu işsizlik sonucunda emek piyasasından çekilmek zorunda kalan kadınlar, İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı erkek işgücünün silah altına alınması sonucunda azalması ve artış gösteren mühimmat sanayii sebebiyle yeniden emek piyasasında yer alma fırsatı yakalamışlardır. Özellikle erkeklerin silah altına alınması sebebiyle emek piyasalarından çekilmek zorunda kalmaları

ve neticesinde kadın işgücüne ihtiyaç duyulması kadınların yedek işçi konumuna düştüğünü bir kez daha göstermektedir (Yılmaz v.d., 2008: 92).

20. yüzyılının ilk yarısında, yaşanan savaşlardan dolayı Avrupa’da erkek işgücünün emek piyasasından çekilmesinden dolayı kadın işgücünün istihdamı artış göstermiştir. Bu dönemde kadına yönelik eğitim fırsatları oldukça artmış ve beraberinde mesleki uzmanlaşma da artmıştır (Tokol & Alper, 2012: 383). 1980’li yıllarda, birçok ülkede kadınların toplam istihdam içindeki sayılarında artış yaşanmıştır. Fakat bu artış her alanda kadın emeğinin yaygınlaşmasını ifade etmemekle birlikte geleneksel anlamda erkeklere atfedilen işlerden bazılarının kaldırıldığı ya da geleneksel açıdan kadınların çoğunlukta olduğu işlerde ise artış yaşandığı ifade edilmiştir. Dünya bazında kadın emeğinde yükseliş olmasına karşın, gelişmiş ülkelerde bile bu yükseliş cinsiyete yönelik iş bölümünü kaldırarak şekilde yaşanmamaktadır (Yılmaz, Bozkurt & İzci, 2008: 92). 19. yüzyılın sonlarına doğru metalürji, kimyevi ve otomobil sektörlerindeki hızlı gelişmeler, üretim aşamalarında görev alan kadın emeğinin sayısını geçmiş dönemlere göre önemli ölçüde kısıtlamıştır. Bu dönemde kamu ve hizmet sektöründe gerçekleşen gelişme, kadınların toplam işgücü oranının da hızla artmasını sağlamıştır (Gökkaya & Kocacık, 2005: 198).

Günümüze doğru geldiğimizde kadın işgücü sayısının artış gösterdiği görülmektedir. Kadın işgücü sayısının artış göstermesinde, hizmet kesimindeki ilerleyişlerin dışında, birbiriyle ilgili birden fazla unsurun sebep olduğu görülmektedir (Koray vd., 2000: 214-215 akt. Korkmaz vd., 2013: 1849). Bu faktörler sırasıyla şu şekildedir;

- Dünyadaki bütün kadın işgücünü koruma altına alan ve destekleyen kanunların ve faaliyetlerin artış göstermesi,
- Nüfusa yönelik gelişimler,
- Eğitim imkânlarının gelişmesi,
- Esnek çalışma biçimlerinin ortaya çıkması ve zamanla yayılması,
- Evlilik oranlarındaki düşüş ve bunun karşısında boşanma oranlarındaki artış,
- Toplumların, kadınların istihdam edilmesine yönelik olumlu düşüncelerinin gelişmesi

Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü

- Çocukların bakımı ve diğer bakım hizmetlerinde yaşanan gelişmeler

Bir toplumun gelişmesinde ve ekonomik olarak büyümesinde, kadınların toplumsal yapıdaki faaliyetleri ve girişkenlikleri topluma değer katmaktadır. Kadınların işgücü piyasasındaki sayısının artması, kadınları ailevi ve toplumsal yapıda daha faal bir duruma getirerek karşılaştıkları birden fazla sorunla (aile içi şiddet, ekonomik baskı vb.) baş edebilmelerine imkân tanıyabilmektedir. Aynı zamanda ailenin gelir düzeyinin artması, kadınların yaşam kalitelerini de olumlu yönde etkileyebilmektedir (Korkmaz vd., 2013: 1849).

2. Küreselleşme Ve Çalışma Yaşamının Dönüşümü**2.1. Küreselleşme Kavramı**

Kavram olarak “küreselleşme” (globalization) 1960’lı yıllarda ortaya çıkmış, 1980’lerde çokça gündeme gelmeye başlamış, bilim adamları tarafından öneminin anlaşılması 1990’lı yılları bulmuştur. Ancak “küreselleşme” ifadesinin kökenine bakıldığında 400 yıl öncesinde keşfedilen “küresel” (Global) kelimesinden aldığı görülmektedir (Gerşil, 2004: 148). Küreselleşme olgusu günümüzde toplumun içinde bulunduğu her konunun bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Özdemir’e göre; (2007: 218) *“Teknolojilerde gerçekleşen değişimler ve yeniliklerle birlikte özellikle de ulaşım ve iletişim teknolojisinin değişimi ve gelişimi, dünya üzerinde sermaye, mallar, hizmetler, emek, bilgi, fikirler, suçlar, kültürel tatlar, değerler, modalar, sosyal hareketler ve hatta sosyal sorunlar kitlesel olarak dolaşmaya başlamış, dünya hiçbir zaman olmadığı kadar birbirine yakın olmuş ve yoğun olarak karşılıklı ilişkiler içerisine girmiştir”*.

Özellikle Soğuk Savaş sonrası Doğu Bloku’ nun yıkılması ile birlikte teknolojideki gelişmeler, neo-liberal politikaların öneminin artması, bilgi ekonomisinin öne çıkması, çok uluslu sermayenin küresel bir pazarda dolaşması küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde en büyük sürükleyici güç olmuştur (Gerşil, 2004: 148; Dikkaya & Özyakışır, 2006: 153). Diğer taraftan küreselleşme kavramı son yıllarda hem akademik hem siyasi platformlardaki çekişmelerin en gözde konusu olarak görülmektedir. Bu noktada insanlar küreselleşmeyi kendi kanaat ve ideolojik

yaklaşımları çerçevesinde değerlendirmekte ve sundukları savlar ile sürece ilişkin tartışmalar bu çizgide gelişme göstermektedir. Bu doğrultuda küreselleşmeye olan yaklaşımlar kabaca üç grupta toplanabilir:

Birinci gruptakiler, teknolojik gelişmeler sonucunda küreselleşmenin kendiliğinden ortaya çıktığını öne sürmektedir. Bu gruba göre, bilgisayar teknolojisinin gelişmesi, bilgi aktarımı ve iletişimin hızlanması, ulaşımın ucuzlaması, sermayeye küresel dolaşım imkânı sağlamış ve dünya genelinde üretim ağının oluşmasına neden olmuştur.

İkinci grubu oluşturan neo-liberallere göre küreselleşme, piyasaların uluslararasılaşması ile açıklanmaktadır. Teknolojide yaşanan değişim ve gelişmelere eşdeğer bir biçimde üretimde gerçekleşen artış, 1970'li yılların ortasından itibaren piyasaların ülke sınırlarını aşmasına neden olmuş ve ülkeler de bu nedenden dolayı ticari serbestleşme için gerekli tedbirleri aldığını belirtmiştir. Bu süreci devamlı kılmak için koruyucu politikalar terk edilmiş, para piyasaları serbestleştirilmiş, dış ticaret teşvik edilmiştir.

Küreselleşmenin yeni bulunmadığını savunan üçüncü gruba göre ise, küreselleşmenin mantığında kapitalizm yatmaktadır. Bundan dolayı, küreselleşmenin 500 yıl önceki keşiflerle başladığı öngörülmektedir (Ofloğlu & Balcı, 2016:59; Dikkaya & Özyakışır, 2006: 154; Özdemir, 2007: 218-219).

Devlet Planlama Teşkilatının 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisas Raporun da (2000: 1) küreselleşme: “Yaşadığımız dünyada, uluslar, toplumlar ve yerel gruplar arası karşılıklı ilişkilerin ve etkileşimlerin genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması ile ilgili olan tüm eğilimleri ve olguları kapsayan” bir kavram olarak açıklanmıştır. Küreselleşme taraftarı olan Dünya Bankası ise küreselleşmeyi, insanlık tarihinin kaçınılmaz olarak yaşanması gereken bir aşaması olarak kabul etmekte, dünya çapında ekonomilerin ve toplumların bütünleşme süreci olarak görmektedir (Tokol, 2015: 133). Özel ve Tokol’ a göre ise (2011: 92; 2015: 133) küreselleşme: “Üretim faktörleriyle mal ve hizmetlerin giderek artan hareketliliği olarak, uluslararası sermaye akışı, mal ve hizmetlerin sınır ötesi ticaretinin çeşit ve hacminin artması, keza sermaye ve emekte görülen sınır ötesi hareketlilik, ulusal işletmeleri dünya firmalarıyla rekabeti ve ülkeler arasındaki bağımlılığı zorunlu hale getirmiştir”. Bu noktada

Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü

küreselleşmenin kaçınılmaz sonuçlarından biri uluslararası ekonomik rekabet olmuştur. Dolayısıyla, bu süreç 1980 sonrasında işletmeler, sektörler ve uluslar için rekabet gücü kavramını ön plana çıkarmıştır (Büyüksü, 2000'den Akt. Mahiroğulları, 2005: 380). Ön plana çıkan küresel rekabet gerçeği, işletmelerin hem ülke içindeki hem de dünyadaki rakipleriyle yarışabilmek için verimliliklerini arttırmak ve üretim maliyetlerini azaltmak gibi önlemler almaya yöneltmiştir (Mahiroğulları, 2005: 380).

Bu nedenle farklı pencerelerden bakılması, söz konusu sürece ilişkin çok çeşitli çözümlerinin olduğunu bizlere göstermektedir. Genel bir anlamda bakıldığında tartışmalarda çoğunluğun hemfikir olduğu nokta küreselleşmenin bir süreç olduğu ulusal ekonomiler arasında bağlılığı artırıyor olması gerçeğidir (Dikkaya & Özyakışır, 2006: 154).

2.2. Çalışma Yaşamının Dönüşümü

Teknolojideki büyük gelişme ve değişmelerle birlikte yeni üretim ve organizasyon şekillerinin ortaya çıkması ve küreselleşmenin 1980 sonrası hızlanmasıyla birlikte, işletmeler yeniden organize edilerek, esneklikten yoksun kitle ve seri üretime dayalı geleneksel (Fordist) üretim tarzından, stoksuz müşteri talebi ile belirlenen yalın üretime geçilerek, üretimde esneklik işlerlik kazanmıştır. (Mahiroğulları, 2005: 380-381). Dolayısıyla, bu gelişmeler ışığında son otuz yılda yeni bir üretim modeli olarak gündeme gelen esneklik endüstri ilişkilerini yadsınamaz bir biçimde etkilemiştir. Üretim ölçeğinin küçülmesi ile şekillenen bu süreç, post-Fordist olarak da adlandırılmış, yalın üretim ve esnek uzmanlaşma gibi üretim sistemlerini de ortaya çıkarmıştır (Bilgin, 2001; Akt. Şenkal, 2008: 131). Bu değişimle birlikte yalın üretime dayanan ve esnek bir üretimi kapsayan bu sisteme uygun bir endüstri ilişkileri sistemi oluşmuştur. Üretim sürecinin değişmesi, üretim yöntemlerinin hızla farklılaşması sonucunu ortaya çıkardığı için kitle üretiminin ihtiyaç duyduğu Fordist üretim biçimi önemini kaybetmiştir. Fordist üretim anlayışının geçerliliğini yitirmeye başlamasıyla birlikte, sendikaların gücünü aldığı, kitle üretiminin uygulandığı büyük işletmelerden, küçük işletmelere bir dönüşüm yaşanmıştır. Böylece hem sendikalar gücünü kaybetmiş hem de yaşanan bu değişimle birlikte İnsan Kaynakları Yönetimine bir geçiş yaşanmıştır (Kocabaş, 2004: 36).

İkinci Dünya Savaşı sonrası refah devleti olarak adlandırılan dönemde Keynesyen ekonomi politikalarının denge anlayışına göre yapılan piyasalarda 1960'lı yıllarda, neredeyse tüm gelişmiş ekonomilerde tam istihdama ulaşılmıştır (Öz & Karagöz, 2015: 99). Ancak bu dönemde 1973'teki ilk petrol şokunun ardından artış eğilimine giren işsizliğin 1980'li yıllar boyunca devam ettiği görülmüştür. 1990'lı yılların ortalarına kadar devam eden bu süreç günümüzde yüksek oranlı bir görünüme sahip olan kapitalist üretim ilişkileri içerisinde bazı zamanlarda, beliren işsizlikten farklı özellikler taşıyarak emek piyasaları ve ekonomik sistemin en önemli sorunlarından biri durumuna gelmiştir (Ghose, Majit ve Ernst, 2010: 155).

Esnek çalışma uygulamaları ile çalışma yaşamında yaşanan dönüşüm refah devleti anlayışından rekabet devleti anlayışına dönüşümü de beraberinde getirmiş, emek piyasalarında önemli birçok değişikliklere yol açmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte emek piyasalarında, esneklik uygulamaları ile beraber ücretlerin olumsuz etkilendiği, yeni istihdam biçimlerinin gündeme gelmesi ile beraber emeğin kutuplaştırıldığı yeni bir döneme geçilmiştir. Sanayileşmiş ülkelerde 1970'li yıllarda başlayan endüstri yoğunluğunun azaltılması, hizmet sektörünün büyümesi ve uluslararası finans faaliyetlerinin artması gibi sonuçlar doğurduğu gibi bazı temel üretim faaliyetlerinin gelişmekte olan ülkelere kaydırılması gibi sonuçlar da ortaya çıkarmıştır (Uyanık, 2008: 213). Fakat teknik araştırma ve geliştirme, proje, tasarım, evrelerinde gerekli olan nitelikli ve yüksek ücretli emeğin gelişmiş ülkelerde istihdamı kalıcılığını korumuş, vasıf değeri düşük, niteliksiz emek ise az gelişmiş ülkelere transfer edilmiştir ve günümüzde de bu süreç devam etmektedir. Dolayısıyla emek piyasasında bölümlenmenin temel nedenini olarak bu yapılanma görülmektedir. Bu anlamda emek piyasalarının küreselleşmesi; esas olarak, emek piyasasının yeni bir iş bölümünü ortaya çıkarması ve farklı ulusal emek piyasalarının birbirini daha kolay etkilemesi şeklinde gerçekleşmektedir (Yalınpala, 2002: 264).

Fordist anlayışın hiyerarşik disiplinler doğasının belirlediği davranış görüntüsünün yerini, esnekliğin belirlediği çalışma kültürünün alması bireyin toplumsal pozisyonunun ve sahip olacağı statünün görülen iş ile belirlendiği, işin birey için varoluşsal bir önem taşıdığı döneme girilmesine sebep olmuştur. Bu tür bir işe sahip olunabilmesinin uzun formel eğitim

Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü

süreçlerinin tamamlanması gerekliliğini esas kılmış, bunu sonucunda eğitim kurumunun da esnek iş piyasalarının talepleri doğrultusunda şekil almasını gerektirmiştir (İlhan, 2007: 286).

İşletmelerin piyasadaki ve teknolojideki değişikliklere uyum sağlamalarının gereği olarak ortaya çıkan esneklik uygulamaları, standart çalışma ilişkilerinin değişmesine ve çalışma hayatını düzenleyen kuralların karmaşık bir hale gelmesine de neden olmaktadır (Dereli, 2001: 63). Esnek iş organizasyonlarının özellikleri, emeğin nitelik düzeyinin de farklılaşmasına sebep olurken bu noktada emeğin yapısında gözlenen en önemli değişimin cinsiyet merkezli olduğu görülmektedir. Feodal toplum düzeninde tarım üretimin ücretsiz aile işçisi olarak tanımlanan kadınların bu görünümü sanayileşme sürecine kadar devam etmiştir. Sanayileşme ile birlikte ucuz emek olarak görülen kadın istihdamının, bu dönemle birlikte kadınların eğitim imkânlarına erişimlerinin artmasıyla beraber hem istihdam içinde edindikleri konum hem de sosyal haklara ulaşmaları değişime uğramıştır. Görüldüğü gibi yeni çalışma kültürünün dönüştürücü etkisi çalışma hayatı ile sınırlı kalmamış, toplumun tüm alanlarına yayılmıştır (Metin & Özaydın, 2016: 84-96).

3. Çalışma, Kadın Ve Küreselleşme İlişkisi

1970'li yıllarda başlayan 1980'lere gelindiğinde kendini daha derinden hissettiren küreselleşme ile birlikte yaşanan dönüşüm süreci tüm dünyada kadınların istihdamını ve işgücüne katılım oranlarını arttırmıştır. Ücretli kadın emeğine olan talep artmış ve emek piyasalarında kalıcı hale gelmiştir (Toksöz, 2008; Ecevit, 1990'den Akt. Alp & Yenihan, 2015: 127). Küreselleşmenin emek piyasası üzerine etkisi öncelikle Fordist üretim sisteminin yetersiz kalması sonucu üretimde esnek bir yapıya geçilmesi ile ortaya çıkmıştır. Bahsedilen üretim biçimi, sadece üretim biçiminde değil, çalışma saatlerinde, üretim mekânlarında ve ücretlerde de esnekliği gerekli kılmıştır (Karaca, 2007'den Akt. Filiz, 2011: 34). Küreselleşme sürecinde, üretim biçimindeki değişmeden kaynaklanan emek piyasasındaki bu değişim işgücüne katılım oranında, kadın işgücü arzında ve ücret düzeyinde de önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir (Ecevit, 2000: 124). Bilhassa çalışma saatlerindeki esneklik, eş ve anne rollerini de kendisinde barındıran

kadınların işgücüne katılım oranının artmasını sağlamış, araştırmalarda gelişmiş ülkelerde kadın istihdamındaki artışa esnek üretim biçiminin büyük faydası olduğu görülmüştür (Çolak & Kılıç, 2001'den Akt. Önder, 2013: 43). Esnek üretim biçimi hem üretim tekniklerinin hem de bu süreçte kullanılan makinelerin esnekliğini gerektirmektedir. Ancak, bu sistemin ekonomideki sorunlara çare olabilmesi için bu noktada kullanılan emeğin esnekleşmesi de şarttır. Dolayısıyla bu süreç, düşük ücretle çalışmaya razı bir işgücünü ön plana çıkarmaktadır. Emeğin örgütlülüğünün güç kaybetmesi, savunmasız olması ve esnek üretim süreçlerinin meydana getirdiği esnek çalışma koşullarına uyum göstermesi de emeğin istenen bir başka hususlarındandır. Esnekleşme, enformel sektörün gelişmesine, taşeron firmaların iş yapma fonksiyonlarının artmasına ve böylelikle evlere iş verilmeye başlanmasına ve sonucunda ise yukarıda tanımlanan işgücünün çalıştırıldığı koşullar ortaya çıkmaktadır (Ecevit, 2000: 125).

Çalışma hayatına kadınlar açısından, küresel çerçevede bakıldığında kadınların emek piyasasında rollerinin giderek arttığı görülmektedir. Kadınların tarım ve hane içi üretimden ücretli ekonomiye geçişleri istihdama katılım oranını arttıran bir etki olmuş, bu gelişmelere paralel olarak sanayi sektöründe ucuz işçiliğe, daha sonra da hizmet sektöründe erkeklere göre daha düşük ücret ödenen meslek ve işkollarına geçtiği görülmüştür (T.C Başbakanlık KSGM, Aralık 2006'dan Akt. Önder, 2013: 43). Ayrıca kadına atfedilen bu özellikler nedeniyle kadınlar emek piyasasının yedek işgücü ordusu olarak görülmüştür. Bu nedenlerle esnek çalışma biçimleri “kadına uygun iş” olarak tanımlanmakta ve yaygınlaştırılmak istenmektedir. Ayrıca, haklarını savunmak için erkeklere nazaran mücadele yolları kısıtlanan kadınların ücretli işçiler olarak toplu örgütlenmeleri de sınırlı kalmıştır (KSSGM, 1999; Wichterich, 2004; Karaca, 2005; Arısoy, 2005; Çelebi, 2006'dan Akt. Filiz, 2011: 36).

Küreselleşmenin sağladığı gelişme ile hem kentleşen hem de sosyal alt yapısı gelişen, yüksek eğitim imkânlarına kavuşan kadının vasıf seviyelerinin yükselmesiyle birlikte bu süreçte özellikle hizmet sektöründe istihdam olduğu görülmektedir (Metin & Özaydın, 2016: 91). Ancak yapılan araştırmalara göre kadınların istihdama katılmaları, aile içinde ev işleri ve çocuk bakımındaki sorumluluklarını azaltmamaktadır. Ayrıca, özellikle yoksul hanelerde ekonomik krizin olumsuz etkileri değerlendirilirken

Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü

kadının haneye sağladığı ekonomik katkı önemsenmemektedir (Ecevit, 1998'den Akt. Önder, 2013: 44).

Gelişen küresel ekonominin kattığı yararların yanında yoksulluğun kadınlaşması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin artması, enformel sektörün büyümesi ve çalışma koşullarının bozulması gibi daha derin ekonomik sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalarda bazı ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranlarının artmasının yanında dikkat çeken daha kuvvetli durum, ekonomik politikaların uygulanmasının kadınların çalışma hayatına katılımını olumsuz etkilediği görülmüştür. Diğer taraftan, katılımın artması ücretler, işte yükselme ve çalışma koşullarının iyileşmesi gibi konularda beklenen olumlu değişimleri gündeme getirememiştir. Birçok ülkede kadınlar, düşük ücret ödenen, kısmi statülü ve güvencesiz işlerde çalışmaya devam etmekte, özellikle emek piyasasına giren genç kadınlar, işlerini ilk kaybedenler içinde yer almaktadır (Ecevit, 2000: 127).

Kadınların ortak özellikleri dikkate alındığında gündeme gelen yeni emek modelinin aradığı emek biçimi, emek piyasasında yer alan kadın işgücünün daha çok arzu edilmesi konusunu ifade etmektedir. Kadın emeğine yüklenen bu roller, kadın emeğinin yeni üretim sisteminde dikkat çekmesini sağlamaktadır. Tüm bunlar sadece taşeron uygulamaları olan teknolojik açıdan düşük sektör ve firmalarda değil, ileri teknoloji kullanan sektörlerde de görülmektedir (Çifçi, 1982: 73-75). Diğer taraftan, kadının doğuştan sahip olduğu becerileri sayesinde başardığı birçok işin becerisiz iş olarak nitelendirilmesi nedeniyle, kadın emeği ucuza kullanılabilmekte; benzer ya da aynı bir iş erkek tarafından yapıldığında beceri olarak kabul edilirken, kadın doğal yeteneklerini kullandığı için beceri istemeyen bir iş olarak kabul edilip, yapılan bu iş için ilave bir ödeme yapmanın gerekli olmadığı düşünülmektedir. Bu durum ve kadının toplumsal yeri, aranan özelliklere sahip olan kadın emeğinin ucuz işgücü olarak istihdam edilmesine neden olduğu görülmektedir (KSSGM, 1999b' den Akt. Filiz, 2011: 36).

Sonuç olarak, teknolojik gelişmelerin etkisiyle yeni alanların, iş organizasyonlarının ve üretim süreçlerinin gündeme gelmesi, standart dışı işlerin ortaya çıkması ve giderek artması, işgücünün esnekleşmesi, toplumda iş kadını rolü dışında annelik, eş gibi rollerinin de bulunması nedeniyle emek

piyasasıyla ilişkileri zaten “esnek” bir düzen içinde olan kadınlar için yeni iş olanaklarının yaratılmasını sağlamıştır. Bunun yanında, eğitim imkânlarının artması, toplumun kadının çalışmasına yönelik olumlu bakış açısının oluşması, demografik gelişmeler, çekirdek aile kavramının yaygınlaşması, evlilik kurumunun zayıflaması, ilk evlenme yaşında yükselme, çocuk bakımı ve diğer hizmetlerdeki iyileşmeler kadın işgücü sayısının artışında önemli rol oynamıştır (Eser, 1997: 27-37; Kocacık & Gökaya 2005: 195-217). Türkiye’nin kadın istihdamına yönelik ilk eylem planı olan “Kadın İstihdamı Eylem Planı” na göre (2015: 10): “2015 yılında, Türkiye’de çalışma çağındaki kadın nüfusu bir önceki yıla göre 868 bin kişi artarak 57 milyon 854 bin kişiye yükselmiştir. İstihdam edilenlerin sayısı 2015 yılında, bir önceki yıla göre 688 bin kişi artarak 26 milyon 621 bin kişiye yükselmiştir. Bu dönemde, tarım sektöründe çalışan sayısı 13 bin kişi, tarım dışı sektörlerde çalışan sayısı ise 676 bin kişi artmıştır. İstihdam edilenlerin %20,6’sı tarım, %20,0’si sanayi, %7,2’si inşaat, %52,2’si ise hizmetler sektöründe yer almıştır. Önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında hizmet sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 1,2 puan artarken, tarım ve sanayi sektörünün payı 0,5 puan, inşaat sektörünün payı 0,2 puan azalmıştır”. İstatistiklerden de görüldüğü üzere tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de istihdama katılan kadınların sayısında artış olmuş ancak gerek toplumsal gerekse ekonomik yaşamda toplumsal cinsiyet eşitsizliği varlığını sürdürmeye devam etmekte, kadınların emek piyasasında karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm önerileri yetersiz kalmaktadır (Filiz, 2011: 37).

3.1. Kadınların Emek Piyasasına Girmeleri Önündeki Engeller

Bir ülkede kadınların istihdam edilme oranları ve çalışma hayatındaki konumları, işgücü arz ve talebini oluşturan makroekonomik ve sosyo-kültürel unsurların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bir toplumdaki her kurumda var olan ataerkil oluşumlar, düşünceler ve uygulamalar gibi sosyo-kültürel unsurlar kadınların eğitim ve istihdama ulaşımını zorlaştırarak kadın emek arzının düşmesine neden olabilmektedir (Toksöz, 2012: 168’den akt., Kılınç, 2015: 127). Kadınların işgücüne katılımını engelleyen birçok neden vardır. Toplumsal cinsiyet algısı, kadınları toplumda eşitsizliğe mahkûm eden ve istihdam edilebilirliklerini zorlaştıran nedenlerden biridir. Okula gönderilmemek, kadına atfedilen meslekleri seçmeye zorlamak, iş hayatına katılımlarına engel olmak, ev işleri ve yaşlı/ çocuk/hasta bakım işleri

Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü

nedeniyle istihdamda bulunamamak, kadınlara yönelik sosyal ve ekonomik politikaların geliştirilememesi toplumsal cinsiyet ayrımının nedenlerindedir (Çakır, 2011: 75).

Kadının emek piyasasına girişi önünde ekonomik, sosyal ve demografik olmak üzere bazı engeller bulunmaktadır. Ekonomik engeller; yeterli olmayan eğitim ve beceri düzeyi, vasıfsız işlerde istihdam edilme ve emeklilik hakkı kazanmada yaşanan zorluklardır. Sosyal engeller arasında kadına layık görülen roller, cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal baskı olarak ifade edilebilir. Demografik engeller ise; evlilik, anne olma, kırdan kente göç olarak sınıflandırılabilir (Karadeniz ve Yılmaz, 2007: 41'den akt., Kılınç, 2015: 128,129).

Kadınların iş hayatına girmelerini etkileyen en önemli unsurlardan birisi eğitimidir. Küreselleşmeyle birlikte oluşan çok uluslulaşma da ve üretimde meydana gelen değişimlerden kaynaklanan durumlar eğitimin önemini ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde eğitim, belirli bir süreliğine olmamakta, emeğin hayat boyu eğitimi ortaya çıkmaktadır (Bozkaya, 2013: 75). Küreselleşme ile birlikte kadının toplumdaki sosyal ve ekonomik rolleri de farklılık göstermektedir. Kadının toplumdaki bu rollerinin iyileştirilmesi eğitim ile mümkün olmaktadır. Kadının eğitim seviyesi arttığında iş hayatına girişi de artış göstermektedir ve aile içinde kadına atfedilen roller birtakım kurumlar tarafından gerçekleştirildiğinde aile yapısındaki görev dağılımında geleneksellikten uzaklaşarak bazı değişimler meydana gelmektedir (Günay ve Bener, 2011: 159). Kadının emek piyasasına girişinde sadece kendi eğitim düzeyi değil eşinin eğitim düzeyi de önemli yer tutmaktadır. Eğer eşin eğitim düzeyi yüksekse buna paralel olarak iş ve maaşı da yüksek olacaktır. Eşinin maaşının yüksek olması kadının emek piyasasında yer almama kararını vermesine neden olabilmektedir. Aksi durum söz konusu olduğunda ise, eşin eğitim düzeyi düşükse alacağı maaş da düşük olacak ve aile geçim sıkıntısı yaşayacağı için kadın da emek piyasasına girme kararı alabilecektir (Bozkaya, 2013: 77).

Kadınların emek piyasasında yer almalarının ve istihdam oranlarının artırılmasının en önemli şartı eğitim seviyesinin yüksek olmasıdır. Eğitim seviyesinin artması kadınların daha vasıflı ve yüksek fayda yaratan işlerde çalışmalarını sağlamaktadır. Bu yüzden kadınların “insana yaraşır işler” de

yer almaları için eğitim seviyelerinin yüksek olması, iş ve eğitim arasındaki ilişkisinin sağlam temellere oturtulması gerekmektedir (Kılınç, 2015: 131-132).

Teknolojik gelişmeler çalışanları nitelikli ve niteliksiz olarak ikiye ayırmıştır. Vasıf düzeyi yüksek olan kadınların genellikle hizmet kesiminde yer aldıkları gözlemlenmektedir. Az gelişmiş ülkelerde emek yoğun işgücüne dayalı vasıfsız işlerin yoğun olduğu görülmektedir. Kadınlar bu vasıfsız sektörlerde bazı işlerde avantajlı konumda olsalar da fiziki güce ihtiyaç duyulan işlerde ilk olarak erkek emeği kabul edilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte teknoloji kullanımı bazı sektörlerde ön plana çıkmıştır. Bu sektörlerde nitelikli ve mesleki eğitimi olan çalışana olan talep de artış göstermiştir. Mesleki bilgisi yetersiz olan kadınlar kayıt dışı sektörlerde ve niteliksiz işlerde düşük ücretlerle çalıştırılmıştır. İş güvencesi olmayan işlerde çalışmak istemeyen bazı kadınlar, emek piyasasına girmeyi reddetmişlerdir. Yapılan araştırmalar sonucu vasıfsız ve emek yoğun işlerde kadın çalışan oranında artış meydana gelmiştir. Yeni teknolojik ürünlerin kullanıldığı ve sermaye ağırlıklı malların üretiminin yapıldığı sektörlerde kadın istihdamının düşük olduğu görülmüştür (Demirtaş, 2017: 342-343).

Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan refah devletleri, devamlı/eksiksiz ve disiplinli çalışan erkek işçiye yönelik bir sistemden oluşmaktadır. Bu sistematik düzen içerisinde, refah ilkeleri erkek işgücüne öncelik tanıyarak sosyal güvence imkânı sunduğu için, kadınların birçoğu erkeklere (eşlerine veya babalarına) bağlı olarak sosyal koruma imkânından faydalanmak durumunda kalmışlardır. İlerleyen yaşlarda kadınların birçoğu ya eşlerinin gelirinden faydalanmak mecburiyetinde olmakta ya da eşinin vefatı halinde eşinden artakalan maaş, kadınlar için temel maddi gelir imkânı olmaktadır (Ginn, v.d, 2001'den akt., Gökbayrak, 2011: 167). Ayrıca ölüm aylığını elde etme ve kullanmada erkekler ve kadınlar arasında bazı ayrımlar bulunmaktadır. Erkekler, ölüm aylığından en fazla 25 yaşına kadar yararlanmakta, kadınlar ise evleneneye kadar, dul kalıncaya veya sigortalı bir işte çalışmaya başlayana kadar bu uygulamadan yararlanabilmektedir (Korkmaz ve Korkut, 2012: 62).

Emek piyasalarında aktif ve sürekli bir şekilde yer alamayan kadınlar, istihdam edilmeye ve bunun neticesinde prime bağlı sosyal sigorta ilkelerinde dışlanmakta ya da primsiz, sosyal yardım programlarından

Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü

faaydalanmaktadır. Bu durum, kadınların temel haklarından biri olan sosyal güvenlikden doğrudan faydalanma haklarını ortadan kaldırmaktadır. Emek piyasaları ve refah devletinin toplumsal açıdan kadın ve erkek arasındaki cinsiyet farkının yapısı, kadınlar için emeklilik güvencesine sahip olma konusunda bir kısır döngünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. (Gökbayrak, 2011: 168-170).

Kadınların emek piyasalarına girişlerindeki engellerden birisi de çocuk/yaşlı bakımı vb. gibi gelenekselleşmiş yükümlülükleridir. Nitelikli ve eğitim düzeyi yüksek kadının iş hayatında kazandığı yüksek ücret neticesinde bakım hizmetlerinden para karşılığında faydalanarak bu görevlerden kurtulurken özellikle niteliksiz kadınların kazandığı ücret bu hizmetleri satın almada yetersiz kalacağından dolayı emek piyasasında yer alamamaktadırlar. (Belet, 2013: 16). Bu durum kreş ve bakım evlerinin az olması, fiyatlarının fazla olması ve okulların kısmi zamanlı olmasından dolayı iş saatleriyle uyumsuz olması ve çocuğa en iyi şekilde sadece annesinin bakabileceği düşüncesiyle birleştiğinde kadınların istihdam edilebilirlikleri çocuk sahibi olmalarından dolayı ara vermelerine neden olmaktadır (Çakır, 2008: 33).

Köylerde tarım kesiminde çalıştırılan kadın, eğitim düzeyinin düşüklüğü ve neticesinde vasıfsız olmasından dolayı genellikle gelir getirmeyen işlerde düşük ücretle istihdam edilmektedirler. Bu şartlarda kadınların birçoğu ücret karşılığında çalışmak yerine ev hanımı olarak hayatını devam ettirmekte, iş hayatından uzaklaşmaktadırlar. Ayrıca şehirlerde kısmi zamanlı işleri genellikle kadınların yaptığı görülmektedir. Kadınların bu tarz işlerde çalışmak istemeleri, ev işleri ve çocuk bakımıyla beraber yürütme imkânı bulmalarından kaynaklanmaktadır (Lordoğlu, 2006: 49).

Çocuk bakımı toplumsal ve ekonomik durumlara neden olmakta, bu olay yalnızca anneyi değil tüm kesimleri ve ekonomiyi etkisi altına almaktadır. Bu yüzden çocuklar için bakım ve eğitim olanaklarının faydalanılabilir olması hem kadın erkek eşitliği açısından hem de eğitim eşitsizliği ve bu eşitsizliğin bir sonraki kuşaklar için de sürdürülebilir olma ihtimalini aza indirmek açısından önemli bir konuma sahip olmaktadır (Durmaz, 2016: 50).

Kadınların emek piyasasına girdikten sonra karşı karşıya kaldıkları sorunlardan birisi ise cam tavan sendromudur. “Cam tavan, kadınların ve azınlık gruplarının şirket veya kurum merdivenlerinde yukarı doğru ilerlemelerini önleyen görünmez örgütsel ve algısal engellerdir”. Bunun dışında evli ve çocuk sahibi olan kadınların, çalışma hayatında erkek işgücüne göre makamının daha az yükselmesi veya hiç yükselmemesi ve daha az ödüle layık görülmesi durumunu ifade etmek için de kullanılmaktadır (Gökkaya, 2014: 377).

Evli kadının bekâr kadına göre istihdam edilmesi daha zor bir süreçtir. Evli kadının çalışması önünde bazı engeller bulunmaktadır ve bunların başında toplumun kadına atfettiği ev içi hizmet gibi roller yer almaktadır. Bu roller ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi rollerdir. Kadının emek piyasasındaki varlığının artırılabilmesi için kadının ev içi hizmet görevlerinin azaltılması gerekmektedir. Evli kadın, çalışma kararı alırken bakmakla yükümlü olduğu çocuk ve yaşlılar, istihdam edileceği işyerindeki çalışma saatleri gibi durumları değerlendirmektedir. Bunların dışında, toplumun kadına atfettiği roller kadının istihdam edilmesinde önemli bir yere sahiptir. “Kadın evde oturur, çocuğuna bakar, ev işleriyle uğraşır, evin reisi erkektir” tarzındaki düşünce yapısından dolayı kadınlar emek piyasasında yer alamamakta veya emek piyasasına girmekte zorlanmaktadırlar (Korkmaz ve Korkut, 2012: 49-51).

SONUÇ

Dünya genelinde sürdürülebilir büyüme ve kalkınma ülkelerin temel amaçları arasında olarak karışımıza çıkmaktadır. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sürdürülebilir olması kıt kaynakların iyi idaresi, sermaye birikimi, verimlilik artışı, insan kaynaklarına yatırım ve teknolojik yeniliklerin bir araya gelmesiyle sağlanmaktadır. Bu noktada teknolojik yeniliği üreten temel olgunun insan olması nedeniyle, insan kaynaklarına yatırım verimlilik artışını da beraberinde getirecektir. Dolayısıyla dünya nüfusunun %49’ unu oluşturan kadın nüfusu, insan kaynağı olarak sürdürülebilir büyüme ve kalkınmada kritik bir rol oynamaktadır.

Sanayi İnkılabının başlamasından İkinci Dünya savaşı öncesine kadar kadınların ekonomik hayata katılmaları artmış ancak bu dönemdeki gerçek artış savaş sonrasında ortamda gerçekleşmiştir. Zaman içinde savaşın

Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü

etkileri sonucu kadınlar için iş olanakları ortaya çıkmıştır. 1970’li yıllara gelindiğinde kadın istihdamının artmasında en önemli faktör olan “esneklik” küreselleşme ile gerçekleşmiş, bu süreçte küreselleşmenin emek piyasası üzerinde dönüştürücü etkisi öncelikle Fordist üretim sisteminin yetersiz kalması sonucu üretimde esnek bir yapıya geçilmesi ile ortaya çıkmıştır. Söz konusu değişim, yalnızca üretim biçiminin değil, çalışma saatlerinin, üretim mekânlarının, ücretlerin ve emeğin esnekliğini de beraberinde getirmiştir. Küreselleşme ile birlikte üretim biçimindeki değişimin sağladığı emek piyasasında yaşanan bu değişim ve gelişim işgücüne katılım oranında, kadın işgücü arzında ve ücrette büyük değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Öyle ki pek çok gelişmiş ülkede kadın istihdamındaki artışın nedeni olarak esnek üretim biçiminin önemli katkısı olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle çalışma saatlerindeki esneklik aile içi sorumlulukları da ola mevcut olan kadın işgücü katılım oranının artmasını sağlamıştır.

Küreselleşme sürecinin sağladığı kadının istihdam oranlarındaki bu olumlu değişim ne yazık ki ücretler, çalışma hayatı ve işte yükselme gibi alanlara yansımamış, günümüzde hala pek çok ülkede kadınlar, yasal güvencesi olmayan, kısmi statülü ve düşük ücretli işlerde çalışmaya devam etmekte, ayrıca emek piyasasına giren genç kadınlar, işlerini ilk kaybedenler arasında olmaktadır. Kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları bu sorunların başında eğitim düzeylerinin yetersiz ve alınan eğitimin niteliksiz olmasından kaynaklı olduğu görülmekte, eğitim düzeylerinin yükselmesi ve nitelikli eğitim alınması için kadınlara yönelik nitelikli eğitim politikaları geliştirilmelidir. Bunun yanında kadınların toplum baskısından dolayı çalışma hayatında ya da çalışma hayatına girme aşamasında karşılaştıkları sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar kadının annelik, eş ve hizmetleri gibi aile içi rolleri ile birleştiğinde kadının çalışma hayatını daha da zorlaştırdığı görülmektedir. Bu sorunları aşabilmek için öncelikle toplumun kadına yönelik cinsiyetçi yaklaşımlarından “kadın annedir evinde oturur çocuğuna bakar, ev işleriyle uğraşır” gibi düşünce ve tutumlarından uzaklaşılmalı, kadının aile içi rollerini hafifletmek için iş yerlerine devlet tarafından desteklenmiş olarak kreşler açılmalı, çocuk bakım ve yaşlı bakım hizmetleri geliştirilmelidir. Kadınlar çalışma hayatında işe alım ve işe yerleştirme aşamasında da bir takım zorluk ve engellerle karşılaşmakta, bazı işverenler kadınların evli olup olmadığını çocuk sahibi olup olmadığını sorarak özel

hayatlarına müdahalede bulunarak kadınların bu özelliklerinden dolayı onları ayrıma tabi tutmaktadırlar. Yine burada karşımıza çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı olgusuyla mücadele ederek, bu sorunlara yönelik politikalar geliştirilerek kadının çalışma hayatı iyileştirilerek istihdam oranlarının artırılması desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

ADEM Korkmaz, G. K. (2012). Türkiye'de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 42-65.

ALP, E., & YENİHAN, B. (2015). Değişen Sendikal Anlayış ve Sendika-Kadın İlişisine Eleştirel Bir Yaklaşım. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(11), 125-148.

BELET, N. (2013). Kriz Olgusunun Kadına Yönelik Algıya ve Kadın İşgücüne Etkisi. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1-28.

BOZKAYA, G. (2013). Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Analiz. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 69-89.

ÇAKIR, E. H. (2011). Kadın İstihdamında Yerel Yönetimlerin Rolü, Görevleri ve Sorun Alanları. Amasya'da Kadın İstihdamının Artırılmasına Destek Projesi. Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.

ÇAKIR, Ö. (2008). Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26-47.

Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü

ÇİFÇİ, O. (1982). Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi.

DEMİRTAŞ, G. (2017). Küresel Entegrasyonun Kadın İstihdamı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir İnceleme. Yaşar Üniversitesi Dergisi, 339-349.

DEMİR, N. (2014). İş Hayatında Kadın. Kalkınmada Anahtar Verimlilik (310). Mart 2018 tarihinde <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/is-hayatinda-kadin/1854> adresinden alındı

DEMİR, R. (2018). Çalışma Ekonomisine Genel Bakış. İstanbul. Mart 2018 tarihinde <file:///C:/Users/YEL%20Z%20C%87EL%20B0K/Downloads/C%87al%20B1%20C5%9Fma+Ekonomisi.pdf> adresinden alındı

DERELİ, T. (2001). Teknolojik Değişmeler, Çalışma İlişkileri ve Yeni İstihdam Türleri. İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 3(2), 62-64.

DİKKAYA, M., & ÖZYAKIŞIR, D. (2006). Küreselleşme ve Bilgi Toplumu: Eğitimin Küreselleşmesi ve Neo-Liberal Politikaların Etkileri. Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, 3(9), 151-172.

DPT. (2000). Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. Mart 09, 2018 tarihinde <http://www.kalkinma.gov.tr>: <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/OzelIhtisasKomisyonuRaporlari.aspx> adresinden alındı

DURMAZ, Ş. (2016). İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller. Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(3), 37-60.

ECEVİT, Y. (2000). Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset. Ankara: Türk Sanayicileri ve İş adamları Derneği.

ESER, Ş. (1997). Part-Time Çalışmanın Türkiye'de Kadın İstihdamına Etkisi. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

FİLİZ, Y. (2011). Esnek Çalışma Biçimlerinin Kadın İstihdamına Etkileri: Avrupa Birliği İstihdam Politikaları. Ankara: T.C. BAŞBAKANLIK Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

GERŞİL, G. S. (2004). Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmelerin Çalışma İlişkilerine Etkileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), 147-157.

GHOSE, A. K., MAJİD, N., & ERNST, C. (2010). Küresel İstihdam Sorunu. (Ö. F. Çolak, Çev.) Ankara: Elif Yayınevi.

GÖKBAYRAK, Ş. (2011). İşgücü Piyasaları ve Sosyal Güvenlikte Dönüşüm Ekseninde Kadınların Emeklilik Güvencesi. Çevre ve Toplum Dergisi, 165-190.

GÖKKAYA, V. B., & KOCACIK, F. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(1), 195-219.

GÖKKAYA, V. B. (2014). Cam Tavan, Kadın ve Ekonomik Şiddet. International Journal of Social Sciences, 372-383.

GÜLLÜPİNAR, F. (2016). Sosyoloji - 1 (5 b.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü

GÜNAY, G., & BENER, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Transportation Security Administration*, 157-171.

İLHAN, S. (2007). Yeni Kapitalizmin Karanlık Yüzü: İnsanlık ve Ahlakilik Söylemlerinin Sahiciliği Üzerine. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 283-206.

İŞKUR, ILO, & SIDA. (2015). Kadın İstihdamı Eylem Planı. Ankara: ÇSGB; İŞKUR. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_484715.pdf, Erişim tarihi 20.04.2018

KILINÇ, N. Ş. (2015). Küresel Eğilimler Çerçevesinde Kadın İstihdamı. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(9), 121-135.

KOCABAŞ, F. (2004). Endüstri İlişkilerinde Dönüşüm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(10), 33-53.

KOCACIK, F., & GÖKKAYA, V. B. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 6(1), 195-219.

KORKMAZ, M., ALACAHAN, N. D., Cesim, D. T., Yücel, A. S., & Aras, G. (2013). Türkiye'deki Kadın İstihdamının Amerika Birleşik Devletlerindeki Kadın İstihdamı ile Karşılaştırılması. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*(8), 1845-1863.

KORKMAZ, A., & KORKUT, G. (2012). Türkiye'de Kadın İşgücüne Katılımının Belirleyicileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 41-65.

LORDOĞLU, K. (2006). Enformel İstihdam ve Türkiye Kaynakları. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 46-60.

MAHİROĞULLARI, A. (2005). Küreselleşmenin Türk Çalışma Hayatına Etkileri. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0(49), 380-403.

METİN, B., & ÖZAYDIN, M. M. (2016). Çalışma ve Refah. Ankara: Gazi Kitabevi.

OFLUOĞLU, G., & BALCI, A. İ. (2016). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Çalışan Yoksullar. HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 5(11), 57-75.

ÖNDER, N. (2013). Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü. ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, 1(1), 35-61.

ÖZ, C. S., & KARAGÖZ, S. (2015). Avrupa 2020 Hedeflerinin Avrupa İstihdam Stratejisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Bilgi Dergi, 17(2), 99-122.

ÖZDEMİR, S. (2007). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

ÖZEL, H. A. (2011). İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi. Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 91-98.

SÜMER, H. H. (2014). İş Hukuku. Konya: Mimoza Basım Yayım Dağıtım.

ŞENKAL, A. (2008). Endüstri İlişkilerinde Yeni Paradigmalar: Mobilizasyon, Kolektivizm ve Esneklik Tartışmaları. Çalışma ve Toplum Dergisi (16), 119-146.

TOKOL, A., & ALPER, Y. (2012). Sosyal Politika. Bursa: Dora Basım Yayım Ltd. Şti.

TOKOL, A. (2015). Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler. Bursa: Dora Yayıncılık.

TUTAR, H. (2007, Nisan). Katı Olan Her 'İş' Sanallaşılıyor veya İşgörenin Artan Yalnızlığı Üzerine: Kurumsal Bir Yaklaşım. "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 9(2), 117-141.

UYANIK, Y. (2008). Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 209-224.

YALINPALA, J. (2002). Küreselleşmenin Emek Piyasası ve İstihdam Üzerindeki Etkileri. A. Soyak içinde, Küreselleşme, İktisadi Yöntemler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar. İstanbul: Om.

YILMAZ, A., BOZKURT, Y., & İZCİ, F. (2008). Kamu Örgütlerinde Çalışan Kadın İş görenlerin Çalışma Yaşamlarında Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 89-114